

SEMINÁŘ „PSYCHOLOGIE VE ŠKOLNÍ PRAXI“

Dialog, zpětná vazba a práce s chybou ve výuce

Dialog ve výuce

- V běžné výuce převažuje model „učitel se ptá a žáci odpovídají“ (pseudodialog)
- Mnoho učitelů tedy používá otázek nadbytečně. Funkční použití je (dle J.T.Dillona (1981):
 - ▣ Když je učitel zaskočen, vyveden z míry a potřebuje informace
 - ▣ Vymezuje a zpřesňuje téma pro diskusi, nebo objasňuje problém
 - ▣ Potřebuje se ujistit, zda rozuměl
 - ▣ Potřebuje získat kontrolu nad třídou, když se debata rozeběhne nežádoucím směrem

Navození a udržení dialogu (1)

volně podle J.T.Dillona (1981)

- Neptat se stále
 - ▣ *U – otázka, Ž – odpověď, U – otázka...*
 - ▣ Pro Ž je pak těžké také položit otázku
- Neptat se hned, když se žák odmlčí
 - ▣ Výsledek – viz předchozí bod; „výslech“
- Neptat se žáka, který nedává pozor
- Neptat se žáka před třídou na osobní záležitosti
- Neptat se proto, abych se „předvedl“
 - ▣ *„Kdo to ví? Zase nikdo, takže si zase odpovím...“*
- Neodpovídat na žákovskou otázku protiotázkou
- Neptat se ve snaze „vyrazit“ z žáka v dialogu vlastní aktuální myšlenku
 - ▣ *„To taky, ale já myslím ještě něco..., no?“*

Navození a udržení dialogu (2)

- Neptat se příliš často otázkou „Proč?“
 - ▣ „Proč se Vám líbí Novák?“
 - ▣ (pozor, nezaměňovat se situacemi, kdy je tato otázka žádoucí a vysvětluje žákův myšlenkový postup – gramatika, matematika, přírodní vědy)
- Neptat se hned, když je vymezeno téma pro diskusi
 - ▣ Viz první bod; žáci zůstanou pasivní
- Nemyslet si, že jen otázky podněcují žákovo myšlení:
 - ▣ Oznamovací věta, rekapitulace, vyjádření rozpaků či překvapení, pobídka k rozvinutí myšlenky, žákovská otázka adresovaná všem...

Žákovské otázky

- V různých pedagogických situacích
 - Když žák zůstane s učením sám
 - Např. práce s učebnicí, samostudium
 - *Autoregulace – žák současně řešitel i pozorovatel*
 - Skupinové vyučování
 - Práce na projektu se spolužáky; kooperace
 - *Specifický jazyk, slang, zkratkovitost*
 - Běžné hromadné vyučování
 - Někdy učitelé vítány, jindy odmítány (*nelze dopředu odhadnout obsah – snaha se převést, zaskočit učitele, lenost, odvést pozornost, získat čas a oddálit zkoušení...*)
 - *Problematické i pro žáky (veřejné vystoupení, nutnost přesně formulovat, projevení neznalosti před učitelem, projevení zájmu před spolužáky...)*
- Specifická dovednost, utváří se už v MŠ
 - (*je škola místo, kde se má sedět, poslouchat, na položené otázky odpovídat stručně a výstižně ale hlavně se sám na nic neptat?*)

Zpětná vazba v ped. komunikaci

- **Korekční informace** určená někomu, kdo se zajímá o vlastní proces učení; **složky**:
 - **Regulativní** (*řízení činnosti*)
 - **Sociální** (*vztahy, postoje, očekávání*)
 - **Poznávací** (*učiva, sebe, učitele...*)
 - **Rozvojovou** (*učí se ZV využívat, autoregulace*)

Zpětná vazba v ped. komunikaci

□ **Přímá:**

- Souhlas, pochvala
- Nesouhlas, výtka
- Částečný souhlas, částečný nesouhlas
- Jednoduchá pozitivní odpověď (často „učitelské echo“)
- Jednoduchá negativní odpověď (často opakování chyby, nebo správné varianty)
- Částečně pozitivní, částečně negativní
- Pozitivní ZV s vysvětlením
- Negativní ZV s vysvětlením

□ **Nepřímá:**

- Doplnění původní odpovědi rozvedením
- Doplnění původní odpovědi zúžením
- Vyžádání dalších odpovědí, dalších alternativ
- Vyžádání jediné odpovědi, jediné varianty
- Přechod k jinému tématu

Zpětná vazba v ped. komunikaci

- Smíšená zpětná vazba
 - ▣ Verbální **ZV nemusí nutně následovat** po každé žákovské odpovědi, časté užití neverbální ZV
 - ▣ Jednotlivé **typy se nevyskytují samostatně**, nejčastěji: jednoduchá pozitivní odpověď a přechod k dalšímu tématu
 - ▣ **Škála zpětnovazebních postupů** bývá u učitelů specifická a úzká
 - ▣ Je třeba vzít do úvahy i to, zda konkrétní žák ZV skutečně **dokáže využít**
 - ▣ Existuje i tzv. **vnitřní ZV** (subjektivní jistota a nejistota, pocit správného či nepřesného)

Chyba v ped. komunikaci

- Běžná součást lidské činnosti, ve které se zkouší něco nového
- Neohrožuje vlastní proces učení když:
 - (a) je odhalena (b) je určeno místo výskytu
 - (c) je vysvětlena a (d) opravena (*Kulič, 1971*)
- Zpětná vazba a chyba:
 - ▣ Detekce chyby (*špatně*)
 - ▣ Identifikace chyby (*co je špatně*)
 - ▣ Interpretace chyby (*vysvětlit, najít zdroje, použít pro zlepšení další práce*)
 - ▣ Korekce chyby

Korekční postupy (Kulič, 1971)

- Výzva k opakovanému řešení
- Hledej dál, dokud nenajdeš správnou odpověď
- Přeformulování zadání
- Rozložení úlohy na menší, dílčí celky
- Poskytnutí dílčí pomocné informace (poznatek, pravidlo) nebo orientační body pro další postup
- Poskytnutí návodu, jak získat správnou odpověď
- Postupně dávat pomocné informace vedoucí k řešení (odstupňovaná vnější pomoc)
- Vysvětlení principu chyby a proč se jí žák dopustil (pomoc při identifikaci chyby, vlastní řešení zůstává na žákovi)
- Nabídnout výčet možných příčin chyby (identifikace a náprava zůstává na žákovi)
- Méně obecná pomocná úloha, jejíž řešení pro žáka „objeví“ řešení hlavní úlohy
- Diskuse o chybě se třídou, probrat typickou chybu, její příčiny a způsob nápravy.
- Předložení jiné, v principu analogické úlohy
- Sdílet jednoduše správné řešení
- Vyzvat žáka ke zopakování učiva a doplnění poznatků
- Odkázat žáka na prameny a vyzvat ho k řešení s oporou o informační zdroje
- Neopravovat okamžitě, ale s odstupem. Po probrání celku provést souhrnou korekci s důkladným vysvětlením
- Odložit korekci na konec činnosti a poskytnou žákovi předem připravený vzor, nvod, pokyny pro vyhledání a korekci chyb

Korekční postupy - problémy

- Věnuje se jim málo času (10-15 s.)
- Konstatuje se jen výskyt chyby, nehledá se příčina
- Zpětnou vazbu provádí učitel, ale necvičí v ní žáky
- Otázka přebírání zodpovědnosti za žákovský výkon (*kdo za to může? ;)*
- Definování chyby
 - ▣ Normativní vs. kreativní chyby

Literatura k dalšímu studiu

- MAREŠ, J., KŘIVOHLAVÝ, J. *Komunikace ve škole*. Brno: MU 1995. ISBN 80-210-1070-3. s. 159-177
- GAVORA, P. *Učitel a žáci v komunikaci*. Brno: Paido 2005. ISBN 80-7315-104-9
- FISHER, R. *Učíme děti myslet a učit se*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-966-6. s. 27-43 a 140-155.